

mlademu preiskovalnemu sodniku naloženo, da izvršim preiskavo precej velike posojilnice, ki so jo uradno zaprli, ker je njen tajnik poneveril, in da jo izročim zopet normalnemu prometu. Predno sem šel na lice mesta, sem se moral poučiti v domačem enakem zavodu na sedežu sodišča o obratu od prvega do zadnjega koraka, šele potem sem se smel nadejati, da me bodo sodni izvedenci morali upoštevati kot — preiskovalnega sodnika.

IV. O priliki drugega pravniškega kongresa v Ljubljani naj bi se vsi akademski učitelji vseh naših pravnih fakultet sestali in posvetovali o korakih, ki so potrebni v svrhu poglobitve akademskega pouka o kazenskem pravu. Morebiti bi dale gori očrtane misli podlago za debato o smernicah, ki bi jih bilo treba vladi predložiti, da se vpišejo v uredbe za pravne fakultete, ki morajo iziti takoj za novim edinstvenim vseučiliškim zakonom. Vlada pa naj bi z vsemi močmi stremila za tem, da bo dobra volja akademskih učiteljev rodila pozitivne uspehe pri našem naraščaju za praktične pravniške poklice. Predvsem bi morala preskrbeti posebne stipendije, ki bi mladim kriminalistom omogočevale proučevanje kriminalne biologije in preiskovalne vede na slovečih inozemskih institutih, kajti treba bo misliti na posebne stranske stolice za kriminalno biologijo in preiskovalno vedo, če nočemo zaostajati za inozemskimi vseučilišči.

Zelo bi bilo tudi umestno, da se zainteresira za poglobitev akademskega studija kazenskega prava kongres pravnikov naše kraljevine sam, pač na ta način, da bi se stavilo to vprašanje na dnevni red enega izmed bodočih zborovanj.

Pravni ustroj Britanskega imperija.¹

Univ. prof. dr. Leonid Pitamic.

Ustroj te države se ne da tolmačiti po nobeni pripoznani splošni obliki sestavljenih držav. Angleži sami izrečno in od-

¹ Ta razprava je vzeta iz poglavja o sestavljenih državah v knjigi »Država«, ki jo avtor pripravlja in ki bo l. 1927 izšla v založbi Družbe

ločno odklanjajo za svoj »British Empire« (ta naslov je bil internacionalno pripoznan v mirovnih pogodbah iz l. 1919 in v paktu o Društvu narodov) ne samo katerokoli v državoslovju pripoznana oblika sestavljene države, temveč sploh vsako definitivno obliko. Ta država, ki je po teritorialnem obsegu največja izmed vseh dosedanjih držav in v kateri živi $\frac{1}{4}$ vsega človeštva, je sestavljena iz mnogobrojnih delov, ki imajo zelo različne načine vlade in uprave. Razpredelba teh enot ni lahka, ker so na raznih stopnjah lastnega vladanja (samouprave, avtonomije, self-government) in medsebojne odvisnosti; nekatere teh enot so same oblikovane kot sestavljene države. V glavnem pa lahko razločujemo v Britanskem imperiju (ne glede na protektorate in mandate) poleg matrne države Velike Britanije, sestoječe sedaj iz Anglije in Škotske, dominijone in kolonije. Dominijoni so bivše kolonije, ki imajo svojo lastno zakonodajo in tej zakonodaji odgovorno vlado (self-government = lastna vlada). Vse druge dele pa, ki so neposredno odvisni od angleškega parlamenta in od angleške vlade v Londonu, imenujemo na splošno »kolonije«.

Do srede 19. stoletja je bila Velika Britanija s svojimi kolonijami edinstvena država, vladana po parlamentu, izvoljenem na Angleškem, in po njemu odgovornem ministrstvu v Londonu. Pokazalo pa se je, da je centralizem v tej veliki, teritorialno razkropljeni državi nemogoč. Temu je bil najboljši dokaz upor angleških kolonij v Severni Ameriki, katere so se radi davkov, ki so se njim naložili brez njihove privolitve, uprle proti svoji materni državi in ustanovile v drugi polovici 18. stoletja neodvisno severnoameriško zvezno republiko. Drugi dokaz je bil upor v Kanadi l. 1837/38. Tu pa so nazadnje Angleži popustili in l. 1840 ustanovili lokalno odgovorno vlado. Z ustavo iz l. 1867, sklenjeno v obliki zakona po angleškem parlamentu, je bila Kanada ustrojena kot zvezna država, sestoječa iz »federiranih provincij« (sedaj 9); takrat je dobila Kanada neutralni naslov »dominion« namesto

sv. Mohorja. Glede podrobnosti o Britanskem imperiju služi lahko knjiga »The Constitution, Administration and Laws of the Empire« Berriedate Keith London, 1924, in pa za najnovejše, zlasti statistične podatke »The Statesman's Year-Book« London 1926.

prvotno nameravanega naslova »kraljestvo«, ki se je opustil iz obzirnosti napram severnoameriški republikli. V Avstraliji so dobile posamezne kolonije zaporedoma odgovorne vlade, počenši z letom 1842. Leta 1900 pa je bila z angleškim zakonom ustanovljena avstralska zvezna država (Commonwealth of Australia), ki sestoji iz 6 federiranih držav.

Posamezni deli Južne Afrike so tudi (deloma po Burski vojni) dosegli vsak zase odgovorno vlado; z angleškim zakonom iz l. 1909 so bili ti deli združeni v južnoafriško zvezo, ki se lahko smatra za edinstveno državo, sestojajočo iz 4 avtonomnih provincij. Kolonija »New Zealand« (z naslovom »dominion« od l. 1907) je izza l. 1852, ozir. 1855, kolonija »New Foundland« izza l. 1832, ozir. 1854 vladana, po angleškem tipu odgovorne vlade.

Končno je bila l. 1921 na južnem Irskem ustanovljena »svobodna Irška država« (Irish Free State). V irski ustavi, ki temelji na pogodbi, sklenjeni med Veliko Britanijo in uporno Irsko, je določeno, da naj uživa ta država iste svoboščine, kakor kak dominijon, posebno pa, če ni kaj drugega določeno kakor Kanada. K irski svobodni državi ne spada severna Irška (Ulster), ki je ostala v precej tesni zvezi z Veliko Britanijo.

Dominijoni, ki imajo po angleškem vzgledu svoj parlament in svojo vlado, t. j. ministrstvo, odgovorno izvoljenemu parlamentu in po tem parlamentu volilcem (kabinetni sistem), so torej: Kanada, Avstralija (po notranji obliki sta to zvezni državi), Južna Afrika (močno decentralizirana edinstvena država), New Zealand, New Foundland in Irška (edinstvene države).

Britanski imperij pa obsega še nebroj kolonij in tudi take tvorbe, ki so na pol kolonije, na pol dominijoni; sem spada predvsem Britanska Indija, ki se razvija iz kolonij v dominijon z obsežno avtonomijo posameznih provincij.

Formalna odvisnost dominijonov od Velike Britanije se kaže v tem, da so ustave dominijonov britanski zakoni, sklenjeni po parlamentu v Londonu, v katerem dominijoni niso zastopani; ustava New Foundlanda je bila celo izdana samo s kraljevo uredbo. Zato je za važnejše spremembe v teh

ustavah potrebna zakonodaja britanskega parlamenta ali vsaj privolitev britanske vlade. Ustava Kanade, ki je najbolj neodvisni dominijon, je bila v letih 1907, 1915 in 1916 spremenjena z britanskimi zakoni; toda Kanada sama je prosila za izdaje teh zakonov. Sprememba federalne avstralske ustave bi, ravno kar se tiče njenega federalnega značaja, potrebovala privolitve angleške vlade. Tudi sprememba južnoafriške ustave bi se morala, vsaj glede nekaterih točk, n. pr. avtonomije provincij »rezervirati«, t. j. pridržati privolitvi angleške vlade. Brez te privolitve se seveda tudi stališče angleškega guvernerja v dominijonih ne bi moglo spremeniti.

Guverner je zastopnik kralja in ima napram dominijonskemu parlamentu približno iste pravice kakor angleški kralj napram britanskemu parlamentu. »Veto« bi sicer nasprotoval, v dominijonih kakor v Angliji, kabinetnemu ali parlamentarnemu sistemu; toda guverner ima pravico rezervirati dominijonski zakon presoji angleške vlade (kralja), ki lahko odreče svojo privolitev, dasi se to zgodi le redko. Stališče guvernerja je postalo manj važno, odkar se je v svetovni vojni razvil in potem tudi ohranil običaj, da občujejo ministrski predsedniki dominijonov neposredno z britanskim ministrskim predsednikom, in ne več s posredovanjem guvernerja in britanskega ministra za kofonije, poleg katerega je bilo l. 1925 ustanovljeno celo posebno ministrstvo za zadeve dominijonov.

Načeloma so vsi dominijonski zakoni neveljavni, ki nasprotujejo britanskim zakonom. Toda dominijoni so dosegli že tako veliko neodvisnost, da se izdajajo britanski zakoni z veljavo za dominijone le tedaj, kadar dominijoni v to izrečno privolijo ali za take zakone celo prosijo, kar je včasih potrebno za ustavne spremembe. Dominijonski zakon, s katerim se samolastno prekine zveza z Veliko Britanijo, bi pa bil pravno neveljaven, ker je ustava dominijona britanski zakon, ki se v bistvenih točkah utegne spremeniti le z britanskim zakonom.

Imperijalna, t. j. britanska kontrola se je poleg ustavnih sprememb ohranila v glavnem le glede zunanjih zadev in vojaške obrambe. Pravna kontrola se vrši v judicijalnem odboru tajnega sveta v Londonu (takozv. »Privy Council«, ki je sestavljen iz vseh, tudi bivših ministrov, raznih drugih politikov,

visokih uradnikov in še drugih odličnih osebnosti). Navedeni odbor je dobil l. 1844 kompetenco, soditi kot najvišje sodišče o sodbah kolonijalnih sodišč, ako ne bi poznejša imperijalna zakonodaja določila drugače. To pa se je zgodilo z nekaterimi prej navedenimi ustavami, ki so zelo omejevale apelacijo na tajni svet, tako da sodi sedaj tajni svet o civilnih in kazenskih zadevah le redko in le tedaj, kadar gre v sporni stvari za zelo važna načelna, zlasti za ustavna vprašanja. V Kanadi in Avstraliji je glede nekaterih zadev dana možnost, izbrati si kot končno instanco ali najvišje domače sodišče ali britanski tajni svet. Važnost judikature tajnega sveta je predvsem ta, da lahko v spornih ustavnih vprašanjih varuje prednost imperijalnih zakonov nad zakoni dominijonov.

Glede vojske in mornarice se da v splošnem ugotoviti načelo, da so dominijoni avtonomni kar se tiče vzdrževanja miru v notranjosti in lastne lokalne obrambe ter načina vojne službe, da pa je vojaštvo in brodovje, ki ga dominijoni v časih skupne vojne po svoji volji prispevajo, pod skupnim britanskim najvišjim poveljstvom.

Pravna enotnost Britanskega imperija obstoji predvsem v razmerju napram drugim državam, torej v meddržavnih odnosjih. Diplomatsko zastopstvo je enotno in celo tam, kjer je izvestnim delom imperija dovoljeno posebno zastopstvo (Kanadi in Irski v severnoameriških Zedinjenih državah) je dominijonski zastopnik imenovan po britanskem kralju; za imenovanje je odgovorna britanska vlada, ki pa postopa po nasvetu dominijonske vlade. V tem slučaju se vidi jasno, da ima kralj v pravno zelo rahli tvorbi Britanskega imperija kljub vsem omejitvam po parlamentarnem sistemu vendar velik pomen kot simbol skupnosti in enotnosti imperija. Kralj ratificira končno tudi vse pogodbe, ki veljajo za katerikoli del britanskega imperija. Pogodbena stranka ni torej nikoli dominijon, dasi je pri pogajanjih sodeloval njegov zastopnik, temveč Britanski imperij, predstavljan po kralju ali njegovem zastopniku.

Ne glede na to formalno pravo pa so si dominijoni pridobili tudi v zunanjih zadevah, zlasti kar se tiče pogodb, veliko samostojnost. Že proti koncu 19. stoletja se je uveljavilo načelo,

da veljajo splošne trgovske pogodbe le za tiste dele Britanskega imperija, ki jih po svojih vladah izrečno pripoznajo. Velikemu pomenu in samostojnosti zlasti večjih dominijonov ustreza sedaj pravilo, da se jim morejo nalagati pogodbene obveznosti le, ako temu privolijo. Tako je n. pr. v čl. 9. pogodbe, sklenjene 16. X. 1925 v mestu Locarno med Nemčijo, Belgijo, Francijo, Veliko Britanijo in Italijo določeno, da bodo veljale obveze te pogodbe za britanske dominijone in za Indijo le tedaj, ako jih bodo njih vlade sprejele.

Rastoči vpliv dominijonov, ne samo v zadevah njihovega razmerja napram ostalim delom britanskega imperija in drugim državam, temveč tudi v političnih zadevah celokupnega britanskega imperija, se je pokazal v dobi svetovne vojne, ko so bili zastopniki 5 dominijonov in tudi Indije povabljeni udeležiti se razprav takozv. »vojnega kabineta«. Naravna posledica je bila, da so se dominijonski zastopniki udeležili tudi mirovnih pogajanj in da so podpisali mirovne pogodbe; opolnomočeni pa so bili od britanskega kralja.

Dominijoni in Indija so tudi člani Društva narodov in so zastopani s pravico samostojnega glasovanja v njegovih raznih organizacijah, ne glede na to, da je poleg njih zastopan še celokupni Britanski imperij, ki ima vrhu tega trajno mesto v svetu tega Društva.

V vseh meddržavnih zadevah (izvemši Društvo narodov) je torej Britanski imperij pravna enota, ki je predstavljena po kralju, za katerega odgovarja brit. vlada. Za zadeve Društva narodov pa je poleg te enote tudi še vsak dominijon (izvemši New Foundland) in Indija ter izza l. 1923 tudi svobodna Irska država zase posebna meddržavna enota; zastopnik vsake take enote je imenovan samo od svoje, t. j. dominijonske vlade. Nevarnosti, ki utegnejo radi tega nedvomnega protislovja pretiti enotnosti in obstoju britanskega imperija, so omiljene vsled dejstva, da vlada v Društvu narodov za sklepanje načelo soglasnosti, torej da se ne more storiti noben sklep, ako ne soglaša zastopnik Britanskega imperija.

Odločilno vodstvo zunanje politike po britanskem ministrstvu pa je naravno podano zato, ker je vsled velike oddaljenosti dominijonov trajno sodelovanje njihovih vlad v skupni

zunanji politiki nemogoče in ker ne bi mogli njihovi trajni zastopniki v Londonu z lastno odgovornostjo soodločevati; to se ne bi strinjalo s parlamentarnim sistemom, ki zahteva tesno in trajno sodelovanje odgovornih ministrov z njihovim parlamentom. Tem nedostatkom more le deloma odpomagati neka posebna institucija nenapisane ustave Britanskega imperija, to so konference, na katerih se snidejo od časa do časa zastopniki (ministrski predsedniki) Velike Britanije in vseh dominijonov v svrhu razpravljanja o skupnih zadevah. Te konference, započete l. 1887, so se najprej imenovale »kolonijalne«, od l. 1907 pa »imperijalne«, ko so nekatere kolonije postale dominijoni. Na konferenci l. 1911 je bila prvokrat zastopana Indija, l. 1923 tudi svobodna irska država. Konferenca iz l. 1917 je priznala, da morajo bodoče konference temeljiti na načelu samovlade, popolne avtonomije v domačih zadevah ter ravnopravne udeležbe dominijonov in Indije v vodstvu zunanje politike, in je v svrhu ureditve ustavnih razmer v okviru imperija priporočala sklicanje posebne ustavne konference po vojni. Toda konferenca iz l. 1921 je, pripoznavajoč, da ne sega področje konference preko zadev, skupnih vsem članom, storila zelo značilni sklep, da z ozirom na ustavni razvoj izza l. 1917 od ustavne konference ni pričakovati koristi. V tem sklepu se kaže odpornost Angležev proti ideji, zagrajati in obteževati razvoj ustavnih razmer z napisanimi pravili. Slično se da obrazložiti tudi dejstvo, da niso sklepi imperijalnih konferenc, ki imajo brezdvomno velik moralen pomen in ki so zlasti pomagali olajšati trgovski promet med deli britanskega imperija, pravno obvezni za te dele, ki morejo pozneje umakniti svojo, na konferenci dano privolitev.

Pravnik v finančni upravi.

Fin. delegat dr. Šavnik.

I. Do približno zadnjih let minulega stoletja je bila po cehu kot à peu près polnovredna priznana samo ena skupina finančnih juristov, t. j. pristojbinarji, ki so bili na to tudi ne malo ponosni. Poleg njih tolerari poterant še finančno-admi-